

**EXTENDED
ABSTRACT****The Urban and Rural Views and Natural Environment in Khuzestan Affected by Floods of Spring, 2019 (The Case Study of Ahvaz)****Mansour Kolahkaj *¹****1. *Assistant Prof, Faculty of Art, Shahid Chamran University of Ahvaz, Iran.**

Mansor.kolahkaJ@gmail.com

Received: 04.05.2019

Accepted: 05.06. 2019

Introduction

As a result of the recent floods in the country which broke out in spring, 2019, affecting many cities of the country, not only many lives and properties were lost and huge numbers of citizens were displaced, but also serious problems were created. One of these problems was the disorder incurred damaging the views of the cities, villages and natural environment. In this regard, the intensity and volume of such disorder in Khuzestan province was much greater compared with other parts of the country. It was because in Khuzestan very extensive areas were seriously inflicted by the floods for much longer time. Accordingly, large numbers of levees and floodgates were built in various urban and rural spots of the province to mitigate the impact of flood havoc. As a consequence of these proceedings, many urban beautification practices previously done, including built urban furniture, particularly those built alongside the rivers, were totally damaged. The visual quality of urban and rural views in the province, though, was not that satisfactory even before breaking out of the floods. As such, the main problem the present study aimed to address was describing the challenges related with views of urban and rural spots in the province in general and to propose preventive approaches and regulations to lessen the destructive impacts of unexpected crises like floods and the likes in particular. The extent to which the urban view of Khuzestan province has been affected by the floods under discussion is the question the present study aimed to answer. The final aim of the study is to direct the attention of urban and rural authorities as well as those involved in natural resources towards the potentially dangerous problems existent in their districts particularly in the case of unexpected floods. As far as the issue of the impact of the floods on the urban and rural views as well as on natural resources is concerned, the author did not find any study done before. Most studies carried out so far have dealt with resistance of the cities during a flood.

Keyword:Khuzestan
view
urban
rural
natural environment
Ahvaz**Methodology**

In terms of its objective, this research is a fundamental one. The approach adopted is qualitative and the methodology is descriptive-analytic. The data were collected based on field studies, personal observation, library sources and certain databases.

Findings

The most noticeable impact of the floods on urban and rural views included levees and floodgates (picture 1), channels (picture 2), urgent excavation from the natural environment and leaving the exploited location behind, after the abatement of the flood, without being restored (picture 3 & 4) and using plastic materials and damaging the riverbanks as well as the view of the riverbanks (picture 5 & 6). Now that floods can be controlled in certain parts of Khuzestan thanks to upper land dams, it is imperative to set certain regulations to provide more protection in this regard.

Picture 1
An image of a levee alongside the river
Source: (Irna Press)

Picture 2
An image of one of the old channels in the suburb of Ahvaz
Source: (Author)

Picture 3
Excavation from natural environment (Location: A connecting road, Ahvaz)
Source: (Author)

Picture 4
A levee left behind in the natural environment after the abatement of the flood
Source: (Asr-e-Iran Daily)

Picture 5
Levees made of plastic materials and clay
Source: (Unknown)

Picture 6
Damaging the riverbanks as a result of building levees
Source: (Rahyab Press)

Khuzestan province and its center, Ahvaz, are presently facing with major and urgent problems, in addition to those problems caused by recent floods, like disposal of wastewater and urban runoff as well as environmental pollution. Any of these problems has got embroiled authorities as well as people. For example, during the last few years, due to the first rain in fall along with cumulative environmental pollution, many people in Ahvaz have been hospitalized. Also, the issue of suspended dust particles has created tremendous change for this province. Given the urgent problems and challenges mentioned, it seems that addressing the issue of urban and rural views as well as natural resources in Khuzestan among such problems is a luxurious fantasy. Although Khuzestan was already in a problematic situation in terms of urban and rural views even before the floods. The fact, however, is that ignoring the problematic situation of urban and rural views and of natural resources in Khuzestan can not only compound the problems during a crisis like an unexpected flood but also nullify the positive practices previously done. It is, thus, imperative that during a crisis, the items previously built can be kept. This issue is especially important because the natural resources of Khuzestan has been exploited unreasonably. Excavation drillings, oil pipes stretching across the city and the imposed eight-year war, all have imposed huge pressure on this province. Therefore, given the special place of Khuzestan (for its tourism attractions and historically ancient background) it is vitally important to pay special attention to Khuzestan province in terms of urban and rural views as well as to its natural resources. The importance of this issue doubles when we remember that the first impression of every location plays a major role in creating a mentality of that location, whether positive or negative, just like the mechanism which is used to promote the products. If development of tourism is intended in this province, creating a positive mentality of the whole province is fundamentally important. At the same time, it should not be forgotten that Khuzestan province is one of the major spots of the country in which natural disasters often occur. Therefore, utmost endeavor must be made in order to minimize the impacts of such crises. It seems that through adopting long term approaches and setting standards and regulations, the mentioned problems can be minimized. In this respect, paying attention to visual quality of the surrounding environment plays a key role in enhancing the place of Khuzestan as one of the major origins of human civilization.

Suggestions

It is suggested that the crisis staff of the province, as the key executive agent and authority, adopt regulations to conserve the visual image of cities, villages and natural environment of the province and inform the local municipalities. Also, another approach is encouraging people to act spontaneously to keep the visual image of their surrounding clean.

منصور کلاه کج *

تاریخ دریافت: ۱۴ / ۰۲ / ۹۸

تاریخ پذیرش: ۱۵ / ۰۳ / ۹۸

تصویر و سیمای شهری، روستایی و محیط طبیعی خوزستان و تأثیر سیلاب بهار ۹۸ بر آن، با تأکید بر شهراهوآز

چکیده

سیلاب‌های بهار سال ۱۳۹۸ در کشور که چند استان را درگیر خود کرد، جدای از خسارات مالی، جانی و آواره شدن شهروندان، مشکلات و نابسامانی‌های متعدد دیگری را نیز ایجاد کرد. یکی از این مشکلات به هم ریختگی بصری فضای شهری روستایی یا محیط طبیعی مناطق درگیر بوده است. در استان خوزستان، به علت گستردگی و وسعت مناطق درگیر و نیز طولانی بودن زمان سیلاب، شدت و حجم این نابسامانی‌ها و به هم ریختگی‌های بصری فراگیرتر از دیگر نقاط کشور بوده و بخش وسیعی از مناطق شهری، روستایی و محیط طبیعی استان، برای مقابله با سیل تبدیل به انواع سیل بند و مانند آن شد. از رهگذر این بحران بسیاری از اقدامات زیباسازی و مبلمان شهری، انجام شده در سیمای شهرها، خصوصاً در حاشیه رودخانه‌های درون شهری و روستایی آسیب دید. این در حالی است که کیفیت بصری سیمای شهری و روستایی استان، پیش از سیلاب هم شرایط مطلوبی نداشت. با توجه به آنچه گفته شد، مسئله پژوهش حاضر، به عنوان پژوهشی مسئله محور، بیان مشکلات تصویر و سیمای شهری روستایی و محیط طبیعی استان خوزستان، خصوصاً در هنگام بحران‌هایی، چون سیل و مانند آن، با هدف تدوین ضوابطی برای کم کردن اثرات نامطلوب آن بر تصویر شهرها، روستاها و محیط طبیعی است. اینکه تأثیر سیلاب بر تصویر و سیمای شهری استان چه بوده سؤال است که در این تحقیق به آن پاسخ داده می‌شود. هدف نهایی این پژوهش توجه مسئولان شهری، روستایی و محیط طبیعی خوزستان به مشکلات حوزه مربوط به خود در مواقع بحرانی خصوصاً مواجهه با پدیده سیلاب در هنگام وقوع آن است. این پژوهش از لحاظ هدف بنیادی است، رویکرد آن کیفی و روش ارائه آن، توصیفی و تحلیلی است. منابع این پژوهش برآمده از بررسی‌های میدانی، شواهد بصری، منابع کتابخانه‌ای و پایگاه‌های اطلاعاتی است همچنین برخی از توصیف‌ها و تحلیل‌های این پژوهش برآمده از شواهد بصری است. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که مهم‌ترین تأثیر سیلاب بر تصویر شهری، روستایی و محیط طبیعی استان، احداث سیل بندها، کانال‌ها و برداشت‌های اضطراری از محیط طبیعی، استفاده از مواد پلاستیکی در این راستا و نیز آسیب به مبلمان شهری و جداره‌ها، سیما و تصویر رودخانه‌هاست و اکنون که سیلاب به واسطه وجود سدهای بالادست، اغلب قابل کنترل است، وجود ضوابطی برای حفاظت بیشتر در این خصوص ضروری است.

کلیدواژه:

خوزستان سیلاب

تصویر

سیما

شهر

روستا

استادیار گروه گرافیک، دانشکده هنر، دانشگاه شهید چمران اهواز، ایران *

Mansor.kolahkaJ@gmail.com

مقدمه

سیلاب بهار ۱۳۹۸ در کشور به جز خسارات جانی و مالی و دیگر مسائل مرتبط، موجب به هم ریختگی بصری شهرها، روستا و محیط طبیعی کشور شد. این بحران در خوزستان هم موجب مشکلات بصری فراوانی در سیمای شهری، روستایی و محیط طبیعی استان شد و در همان زمان این موضوع موجب دغدغه‌ی نگارنده شد؛ که در یکی از پایگاه‌های خبری استانی، این دغدغه به مضمون زیر انتشار یافت:

سیلاب عظیم، بهار ۱۳۹۸ خوزستان جدا از آواره‌گی و از دست رفتن خانه و زندگی هم‌وطنان عزیزمان، خسارت‌های شدیدی به بخش، کشاورزی، صنعت، خدمات و مشاغل استان وارد کرده یا آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده است. ضرورت دفاع از جان و مال شهروندان در شرایط بحران موجب شده که حجم عظیمی از سیل‌بندها، خاکریزها و کانال‌ها با ترکیبی از مواد مختلف، از جمله، گونی، پلاستیک، بتن و مانند آن در حاشیه و متن شهرها روستا و نیز محیط طبیعی بیابان‌ها یا در حاشیه جاده‌ها احداث شود. پس از فروکش کردن سیلاب، فارغ از ابعاد مختلف، بهداشتی، امنیتی، زیست محیطی و... مساله این است که برای تداوم و یا حذف سیل‌بندها، کانال‌ها، دست‌کاری‌های محیط طبیعی، و دیگر استحکامات ایجاد شده در مقابل سیلاب در مناطق اشاره شده استان چه باید کرد؟ خاک‌برداری‌های وسیعی که از مناطق مختلف شهری و روستایی استان برداشته شده است، چه خواهد شد؟ آیا خسارات این سیل بر بیکره نه چندان مطلوب سیما و منظر شهری خوزستان برآورد خواهد شد؟ این سوالات و مجموعه سوالاتی دیگر از این دست برای کسانی که دغدغه خوزستان عزیز را دارند مهم و حیاتی است. بر این اساس پیشنهاد می‌شود که دستگاه‌های مسئول از جمله مدیریت کلان استان این مشکلات را نیز تعیین خسارت کرده و با همکاری متخصصان و صاحب نظران دانشگاهی، ضوابطی را برای اصلاح و بازسازی محیط‌های گفته شده جهت ارائه به شهرداری و دهیاری‌ها و مسئولان منابع طبیعی استان، برای اجرا ابلاغ نمایند. این مهم از آن روحانز اهمیت است که، سیمای شهری و روستایی خوزستان، به علت پدیده ریزگردها، گرمای طولانی، صدمات ناشی از جنگ و عدم وجود ضوابط اجرایی متناسب با اقلیم و... آشفته، مخدوش و غیر قابل تحمل بوده و حداقل تلاش در این خصوص آن است که نگذاریم وضع سیما و منظر شهری روستایی و محیط طبیعی خوزستان، از آنچه بود، بدتر شود.

با توجه به آنچه گفته شد، دغدغه پژوهش حاضر؛ به عنوان پژوهشی مسئله محور؛ بیان مشکلات تصویر و سیمای شهری روستایی و محیط طبیعی استان، خصوصاً در هنگام بحران‌های چون سیلاب، با هدف تدوین ضوابطی برای ایجاد تأسیسات مقابله با آن و نیز برداشت آن تأسیسات پس از فرو نشستن سیلاب است. اینکه تأثیر سیلاب بر تصویر و سیمای شهری استان چه بوده، سؤالی است که در این جا به آن پاسخ داده می‌شود. لازم به گفتن است که پرداختن به موضوعاتی چون حفظ تصویر و سیمای شهری آن هم در هنگام بروز بحرانی چون سیلاب عظیم بهار ۹۸ با توجه به حجم مشکلات دیگر، در نگاه اول، شاید لوکس، فانتزی و غیر ضرور به نظر آید، اما این تحقیق به طور عمده متمرکز بر حفظ داشته‌های کیفی سیمای شهری و روستایی استان از جمله مبلمان شهری و مانند آن بدون انجام هزینه‌های جدید با پیش‌بینی‌های لازم با توجه به سیلاب خیز بودن منطقه در آینده است. نوشتار حاضر به عنوان تحقیقی بنیادی با بررسی میدانی، تأثیر کلی سیلاب بر کیفیت بصری شهری، روستایی و محیط طبیعی خوزستان با تمرکز بر شهراهوآز در زمانی محدود،

موضوع را پی گرفته است. بدیهی است که بیان جزئیات بیشتر و دقیق تر تأثیر این سیلاب، بر کیفیت بصری شهری، روستایی و محیط طبیعی خوزستان، به دلیل اینکه فرصت و زمان بیشتری می طلبد، از اهداف این مقاله نبوده است.

روش تحقیق

این پژوهش از لحاظ هدف بنیادی، رویکرد آن کیفی و روش ارائه آن، توصیفی و تحلیلی است. منابع این پژوهش برآمده از بررسی های میدانی، شواهد بصری از جمله عکس فیلم و تا حدودی منابع کتابخانه ای و پایگاه های اطلاعاتی است.

پیشینه پژوهش

همه ساله در کشورهای مختلف بحران های خارج از اراده انسانی متعددی به وقوع می پیوندد که باعث به هم ریختن نظم طبیعی و معمول زندگی شهروندان می شود. بررسی های نگارنده نشان می دهد، عمده پژوهش های انجام شده در این خصوص متمرکز بر کاستن آلام اولیه انسانی است و مسائلی چون توجه به زیبایی و یا دیگر مؤلفه های کیفی زندگی انسانی چون کیفیت تصویر یا سیمای شهری، در درجه دوم اهمیت است. پژوهش های داخلی هم اغلب این گونه اند. براساس جستجوهای نگارنده در رابطه با عنوان این تحقیق، پژوهشی انجام نگرفته، اما برخی از پژوهش های محدود، مرتبط به شرح پیش رو هستند. «رزاقی» و دیگران (۱۳۹۶) در مقاله ای به نام «ناهماهنگی بصری در سیمای شهری اهواز» ضمن برشمردن عواملی چون؛ نمادها و تجهیزات شهری نامناسب و فرسوده، ساخت و سازهای غیر اصولی، عدم ساماندهی فعالیت های اجتماعی، آلودگی هوا، وجود عناصر ناقص زیبایی و خوانایی محیط و رنگ آمیزی غیر اصولی و سلیقه ای، به عنوان عناصر ناهماهنگ شهر اهواز؛ به تأثیر این عوامل بر رفتار اجتماعی شهروندان پرداخته است. «فیضی» و دیگران (۱۳۹۳) در مقاله ای به نام «تأثیر موانع طبیعی بر شکل شهرها و مشکلات امروز آن ها»، به موضوع تأثیر بلایای طبیعی بر شهرها با تأکید بر زلزله پرداخته و اتخاذ راهبردها و تدابیر لازم را برای کاهش بلایای طبیعی ضروری دانسته است. «آذرنیوش» و دیگران (۱۳۹۳) در مقاله ای به نام «آلودگی بصری شهرستان شوشتر» به ناملایمات بصری این شهر قدیمی خوزستان بر اساس مستندات تصویری اشاره کرده است.

اهمیت و ضرورت این پژوهش

خوزستان علاوه بر جایگاه اقتصادی، سیاسی، امنیتی و استراتژیک، حال حاضر خود، خاستگاه یکی از کهن ترین تمدن های بشری، یعنی عیلامی نیز هست. تصاویر سفال های به دست آمده از «شوش»، جام «ارجان»، نقوش و جواهرات «رامهرمز»، و مهرهای به دست آمده از «هفت تپه» نشان گر جریان پویای زندگی از هزاره چهارم پیش از میلاد، در این محدوده است. معبد جهانی چغازنبیل، تفکر پیشرفته کنترل و تقسیم آب که شواهد آن در شوشتر و دزفول است و نیز تپه های باستانی که به گفته برخی از باستان شناسان هنوز رازهای سر به مهر زیادی دارند و به یقین آیندگان را غافل گیر خواهند کرد، بخشی از ارزش های بی بدیل این استان را بر ما نمایان می کند. اما علی رغم وجود مواهب طبیعی و مصنوعات بشری و نیز

ارزش‌های گفته شده بستر لازم و زمینه مساعد برای شناسایی و بهره‌گیری از این ارزش‌ها صورت نگرفته و زیرساخت‌های توسعه‌ای بهره‌برداری از این مواهب ناکافی و فاقد کیفیت است. یکی از مؤلفه‌های کیفی بهره‌گیری از این مواهب، کیفیت شهرها خصوصاً کیفیت تصویر شهر یا روستا و مانند آن است که در خوزستان اساساً به این مهم کمتر پرداخته شده و با توجه به بحران خیز بودن این استان، حداقل عناصر کیفی موجود هم با توجه به شرایط اقلیمی چون گرما، بحران‌های زیست محیطی چون ریزگردها حوادث طبیعی چون سیلاب و مانند آن در مخاطره هستند. سیلاب عظیم سال ۹۸ یکی از بحران‌هایی بود که بسیاری از عناصر کیفی تصویر و سیمای شهری و روستایی یا محیطی استان را تحت تأثیر قرار داد. با توجه به همین مسئله، حفظ وضع موجود سیمای شهری، روستایی و محیط طبیعی خوزستان که اغلب دشت است، ضروری است و توسعه کیفی آن برای اهداف گردشگری و نیز ارتقاء مؤلفه‌های کیفیت زندگی، پراهمیت است.

وضعیت کلی سیمای شهری روستایی و محیط طبیعی خوزستان در یکصد سال اخیر

در یکصد ساله اخیر تصویر شهری، روستایی و محیط طبیعی خوزستان مانند هر جای دیگر به دلایل مختلف از جمله استفاده از مصالح غیر بومی تغییرات فراوانی را شاهد بوده و کمتر جایی در این استان وجود دارد که شکل گذشته خود را حفظ کرده باشد. به گمان نگارنده، در حال حاضر استان خوزستان با توجه به جایگاه ویژه و خاصش چون سابقه مدنیت و شهرنشینی و ظهور مدرنیسم تحت تأثیر پیدایش نفت، به لحاظ تصویر و سیمای شهری، نسبت به سایر استان‌ها و شهرهای کشور، وضع نامطلوبی دارد. این اوضاع در شهر اهواز خصوصاً ورودی‌های آن ناخوش‌تر و بغرنج‌تر است. به نظر می‌رسد در این شهر ضوابط و مقررات شهری و شهرسازی، مطابق با اقلیم ضعیف، ناکارآمد یا به خوبی اجرا یا کنترل نمی‌شوند. مشکل دیگر سیمای شهری خوزستان، مشکلات اقلیمی و سرزمینی و عمده‌ترین آن پدیده چند سال اخیر، یعنی ریزگردهاست. از سوی دیگر به علت دشت بودن محیط طبیعی خوزستان و کم بودن پوشش گیاهی در برخی از مناطق آن نابسامانی‌های بصری محیطی این استان بیشتر نمایان است.

در یکصد سال اخیر نیز، تصویر و سیمای طبیعی خوزستان نیز، تغییرات بسیاری را شاهد بوده است. مته‌های حفاری و راه‌های دسترسی به چاه‌های نفت، لوله‌های نفتی که این ماده حیاتی را به اقصی نقاط کشور روانه می‌کنند از بزرگترین دست‌کاری محیط طبیعی خوزستان در قرن حاضر است. علاوه بر آن در طی دهه‌های اخیر جنگ هشت ساله عراق با ایران مهم‌ترین رویدادی بود که بر پهنه‌ای وسیع از محیط طبیعی نواحی غربی استان، جریان داشت.

تصویر و سیمای شهری، روستایی و محیط طبیعی خوزستان به واسطه رودخانه‌ها نهرها دریاها و روان آب‌های ورودی به این جلگه، همواره مأنوس با آب و آبادانی بوده است. در جای، جای این سرزمین از جمله اغلب شهرها آب با زندگی مردم این استان پیوند خورده و بخش وسیعی از بستر کناری یا درونی هر شهر را رودخانه تشکیل می‌دهد. با توجه به نقش آب و نیز رودخانه در تصویر شهری خوزستان، به گمان آن‌گونه که شایسته است تاکنون از این مزیت برای زیبایی شهرهای آن، چندان بهره گرفته نشده است. در میان سه

گانه سیمای شهری، روستایی و محیط طبیعی استان، سیمای روستاهای استان نیز وضع مطلوبی ندارد و مردم بومی به شیوه و سیلقه خود و اغلب بدون برنامه‌ای منسجم، فضاهای مسکونی خود را می‌سازند که برون داد بصری آن منجر به هویت خاصی نمی‌شود.

به جز تصویر و سیمای شهری اغلب شهرهای خوزستان به علت عدم ضوابط یا اجرا نکردن دستورالعمل‌های شهری و شهرسازی مناسب با اقلیم براساس نیازهای همه گروه‌های شهروندی، شهروند مدار نیستند. در اغلب محلات شهرهای استان، مسیر پیاده رو جلو منازل به دلخواه سازنده اجرا می‌شود. در برخی معابر اصلی شهری واحدهای تجاری و فروشگاه‌هایی به دلخواه خود سطح خیابان‌ها را بالا یا پایین می‌برند و شهروندان برای تسهیل رفت و آمده پیاده ناچار به استفاده از حاشیه ماشین‌روها هستند. حاشیه‌های جاده به میزان وسیعی در تصرف سازندگان واحدهای مسکونی است. در واقع در نقاط مختلف شهر سازندگان اغلب بدون هیچ مانعی تا آنجا که بخواهند مسیر عبور را تصرف می‌کنند. از طرفی در فضای شهری خیابان‌های اصلی عمده کسانی که موجب به هم ریختگی تصویر و سیمای شهری می‌شوند، سازمان‌های خدمات‌رسان چون آب و برق تلفن و مانند آن هستند. این مشکل در اغلب شهرها و روستاهای استان وجود دارد. سایر مشکلات تصویری در سیمای شهری و روستایی خوزستان تابلوهای شهری و تأسیسات ساختمان‌ها و آپارتمان چون کولرها پنجره‌ای یا دوتیکه و مانند آن است.

بحث و تحلیل

با توجه با بافت شهری روستایی و محیط طبیعی و نامالیقات اشاره شده که در بخش قبل گفته شد، سیلاب فروردین ۹۸ خوزستان بر چنین بستری به وقوع پیوسته است. این سیلاب یکی از طولانی‌ترین سیلاب‌ها به لحاظ طول دوره و وسیع‌ترین به لحاظ مناطق درگیر بود. (تصویر ۱). در هنگام وقوع این بحران در استان، تدابیر مختلفی برای حفاظت از جان و مال و زندگی مردم به کار گرفته شد و برای مقابله با آن، امکانات و تجهیزات فراوانی از سراسر کشور، راهی استان خوزستان شد. ایجاد سیل‌بندهای خاکی با ترکیبی از گونی و پلاستیک، بخشی از تدابیر ویژه دستگاه‌های اجرایی برای حفاظت از جان و مال مردم بود. از سوی دیگر مردم نیز برای حفاظت از اموال و دارایی‌های خود اقداماتی را برای مقابله با ورود آب به منازلشان به انجام رساندند. همه این موارد در حالی انجام می‌شد، که در چنین مواقعی کمتر می‌توان به تاثیرات ناخوشایند بصری پس از سیلاب، فکر می‌کرد. قابل درک است که در این شرایط، انتظار یک اقدام با برنامه با توجه به ملاحظات تصویر و سیمای شهر دشوار است. اما یک نکته در این میان اهمیت ویژه داشت. با توجه به اینکه منشأ برخی از سیلاب‌ها خصوصاً سیلاب‌های اخیر خوزستان برون استانی است و با وجود سدها و تنظیم خروجی آن‌ها ورود سیلاب به اغلب مناطق دشت استان در حال حاضر قابل پیش‌بینی و مدیریت است، این مسأله لزوم وجود تدابیر خردمندانانه را در آینده بیشتر می‌کند.

با توجه به وضعیت سیلابی و آب‌گیر بودن برخی از مناطق شهری و روستایی استان، وجود دستورالعمل‌ها، روش‌ها، شیوه‌ها و تدابیری که در مواقع اضطراری بتواند عوامل اجرایی و شهروندان را در حفظ کیفیت تصویر یا سیمای شهر به درستی هدایت کند ضروری است. از این رو این سیلاب زمینه‌ای شد تا شهرداری‌ها یا دهیارهای استان در مواقع اضطراری

تصویر ۱
موقعیت رودخانه‌های برپهنه استان خوزستان
از بالا دست تا پایین دست
منبع: ایسنا

بتوانند برنامه‌های خود را با کم‌ترین هزینه برای حفاظت سیمای شهری براساس ضوابط به انجام برسانند. با توجه با آنچه گذشت، خلاصه برخی از مشکلات به وجود آمده ناشی از سیلاب در سیمای شهری، روستایی و محیط طبیعی خوزستان به شرح پیش روست:

۱. خاک ریز و سیل بندهای خاکی

همان‌گونه که در تصویر (تصویر ۲ و ۳) دیده می‌شود، نقاط بسیاری از محدوده شهرها و روستاهای استان به طول کیلومترها با سیل بند خاکی و تلفیقی از آن‌ها احاطه شده است. این حجم از خاکریز چنان‌که پس از فرونشست سیلاب برای ماندن یا مدیریت آن چاره جویی نشود، مشکلات بصری و محیطی در محیط طبیعی و شهری ایجاد می‌کند، این خاکریزها که گاهی طول آن‌ها به چند ده کیلومتر می‌رسید و در دو محدوده شهر و اطراف شهرها و روستاها احداث شدند. این در حالی است که برای محدودهایی چون ساحل رودخانه‌ها و از جمله کارون هزینه‌های زیادی برای مبلمان و فضا سازی شهری شده که شایسته است تا این محدوده‌ها با مطالعه بیشتر و پیش‌بینی سیلاب‌های آتی با مصالح ماندگار و سازگار با شرایط سیلاب‌های آینده ساحل‌سازی شود و تأسیسات تفریحی و گردشگری در این محدوده‌ها نیز با همین رویکرد انتخاب شوند. همچنین در مکانی چون پارک جزیره‌ای در سیلاب اخیر، حجم عظیمی از خاک تجمع شده که برخی از اقدامات قبلی در این منطقه را تا حدودی بی‌اثر کرده است. در شهری چون «حمیدیه» نیز این مشکلات در سیما و منظر شهری به شکل دیگری دیده شده است.

۲. سیل بندهای تلفیقی با خاک و گونی

بخش دیگری از سیل بندهایی که در بالا گفته شد، تلفیقی از گونی یا پلاستیک‌های نایلونی یکپارچه برای پیش‌گیری از نفوذ آب هستند. این سیل بندها بر تصویر جدارهای رودخانه‌های شهری در استان تأثیر نامطلوبی به جای گذاشتند که پس از نشست سیلاب با ظرافت و حوصله در برخی مکان‌ها از جمله حاشیه کارون پاکسازی نشده‌اند. در چنین سیل بندهایی نیز جمع‌آوری مواد اضافه چون گونی‌ها و پلاستیک‌ها از فضای شهری و طبیعی ضروری است و این مشکل با هدایت‌گری ویژه می‌تواند به کمک گروه‌های مردمی صورت پذیرد (تصویر ۴).

۳. خاک برداری از فضاهای شهری و محیط طبیعی

بخش دیگری از مشکلات سیلاب برای سیما و منظر شهری خاک برداری از مکان‌های مختلف برای مقابله با آن از محیط‌های طبیعی است. در این‌گونه موارد معمولاً پس از بحران این محدوده‌ها خصوصاً در خارج از شهرها به حال خود رها می‌شوند. شاید شرایط و نیز تفکر لازم برای اصلاح محیط طبیعی وجود نداشته یا در اولویت نباشد با توجه به اینکه اصلاح و به سامان کردن چنین مواردی از توان نیروی‌های محلی خارج است، لازم است در این خصوص نیز چاره اندیشی شود (تصویر ۵ و ۶).

تصویر ۲

تصویری از یک سیل بند در حاشیه یکی روخانه‌ها، منبع: ایرنا

تصویر ۳

به هم ریختن جداره رودخانه‌ها با احداث سیل بندها، منبع: رهیاب

تصویر ۴

سیل بندهای ساخته شده، با ترکیبی از خاک و مواد پلاستیکی، منبع: نامشخص

تصویر ۵

خاک برداری از محیط طبیعی جاده کمربندی غربی اهواز، منبع: نگارنده

تصویر ۶

تصویر بازمانده از سیل بند احداث شده در محیط طبیعی رهایی آن در محیط، پس از فرونشست سیلاب، منبع: عصر ایران

۴. کانال کشی و دست کاری طبیعت

کانال کشی در محیط طبیعی که در محدوده پیرامونی شهرها و روستاها کشیده شده نیز گونه‌ای دیگر از تأسیسات ایجاد شده در برابر سیلاب بود که در برخی از موارد موجب برهم خوردگی نظم بصری و کیفیت محیط طبیعی مناطق درگیر شد. (تصویر ۷).

تصویر ۷
تصویری از یکی از کانال‌های
قدیمی اطراف اهواز، منبع: نگارنده

بحث پیش از نتیجه گیری

در مجموع عوامل چهارگانه گفته شده، مهم‌ترین عوامل ناشی از سیلاب فروردین ۹۸ بر کیفیت بصری سیمای شهری و روستایی و محیط طبیعی در پهنه خوزستان بوده‌اند، بدیهی است مشکلات متعددی دیگری هم در این خصوص بوده که پرداختن به آن زمان و نیز مطالعه و وقت بیشتری را می‌طلبد که از حوزه کار این مقاله همان‌گونه که در مقدمه گفته شده خارج است. با توجه به مشکلات قبلی سیما و منظر شهری خوزستان در پیش از سیلاب و اولویت‌های ضروری دیگر چون ریزگردها و مانند آن، ضرورت حفاظت از کیفیت بصری، شهری، روستایی و محیط طبیعی آن در حوادث قابل پیش‌بینی، بیشتر مشخص می‌شود.

نتیجه

مهم‌ترین تأثیر سیلاب بر تصویر شهری و روستایی استان، احداث سیل بندها، کانال‌ها و برداشت‌های اضطراری از محیط طبیعی، استفاده از مواد پلاستیکی در این راستا و نیز آسیب به مبلمان شهری، جداره‌ها و سیما و تصویر رودخانه‌هاست و اکنون که سیلاب به واسطه وجود سدها تا حدود زیادی قابل کنترل است، وجود ضوابطی برای حفاظت بیشتر در این خصوص ضروری است. استان خوزستان و خصوصاً مرکز آن شهراهوآز در حال حاضر درگیر مشکلات مهم و ضروری دیگری چون دفع فاضلاب، آب‌های سطحی شهری و آلودگی محیطی است. هر کدام از این مشکلات به گونه‌ای مردم و مسئولین این استان را درگیر کرده است. برای مثال، طی چند سال اخیر آلودگی محیطی باعث شده با بارش نخستین باران‌ها در پاییز، شماری از شهروندان اهوازی راهی بیمارستان شوند. همچنین این استان درگیر مشکلاتی بزرگی چون ریزگردها است که شرح آن بی‌نیاز از توصیف است. با توجه به آنچه گفته شد، به نظر می‌رسد، پرداختن به سیمای شهری و روستایی و محیط طبیعی خوزستان آن هم در شرایط بحران، موضوعی فانتزی یا لوکس به نظر آید. این در شرایطی است که سیمای شهری و روستایی خوزستان در شرایط عادی هم نامطلوب و مشکل‌دار است. با در نظرگیری جمیع شرایط گفته شده، از آنجا که بی‌توجهی به مسائل سیمای

شهری و روستایی و محیط طبیعی خوزستان در هنگام بحران می‌تواند مشکلات را از آنچه که هست بیشتر کرده و نیز هزینه‌های قبلی انجام شده را بی‌اثر کند، از این رو ضرورت دارد در هنگام بحران به حفظ داشته‌ها اهتمام شود. این موضوع از آن جهت واجد اهمیت بیشتر است که ظرف چند دهه گذشته محیط طبیعی خوزستان، غالب دست‌اندازی‌های غیرطبیعی را تجربه کرده است. مته‌های حفاری، لوله‌های نفتی که چون رگ‌های خون‌رسان برپهنه این استان جریان دارند، جنگ هشت ساله که میدانگاه اصلی آن در پهنه این استان بوده از وقایعی است که بر پیکر محیط طبیعی این استان تجربه شده‌اند. از این رو به واسطه اهمیت تمدنی منطقه خوزستان و ویژگی‌های گردشگری آن و با توجه به ثبت چندین اثر بین‌المللی و ملی، در استان توجه ویژه به سیمای شهری و روستایی و محیط طبیعی ضروری است. این موضوع از آن جهت مهم است که تصویر ذهنی یک چیز از مشاهده اولین بار آن شکل می‌گیرد و تصویر اول، ذهنیت را می‌سازد، بنابراین ذهنیت مثبت با تصویر مثبت اولیه امکان پذیر است، کاری که برندها برای شناخت خود و ایجاد تصویر مثبت در ذهن مخاطب می‌کنند. از این رو اگرپای توسعه و رونق گردشگری خوزستان در نظر باشد این تصویر مثبت مهم است. توجه به دغدغه‌های حاضر زمانی مهم‌تر می‌شود که مرور کنیم، استان خوزستان یکی از کانون‌های مهم بحران‌های طبیعی است. بنابراین به حداقل رسیدن مشکلات ناشی از این بحران‌ها، موضوعی ضروری است. گمان می‌شود، با برنامه‌ریزی شایسته در شرایطی با ثبات، با طراحی ضوابط و شیوه‌نامه‌های اجرایی محکم می‌توان مشکلات در این خصوص را به حداقل رساند. باشد؛ که با مجموعه تدابیر، از جمله توجه به کیفیت بصری و محیطی، بتوان خوزستان را به عنوان یکی از مهم‌ترین خاستگاه‌های تمدن بشری، به جایگاه شایسته‌اش ارتقاء داد.

پیشنهاد

شایسته است، ستاد بحران استان به عنوان عامل اجرایی اصلی و سازمان تصمیم‌گیرنده بالادستی ضوابطی را بدین منظور تدوین نموده و به شهرداری‌ها دهیاری‌ها و مانند آن برای حفاظت از تصویر و سیما و منظر شهری، روستایی و محیط طبیعی، ابلاغ نماید و همچنین از ظرفیت مردم نیز برای پاکسازی با ایجاد مشوق‌هایی استفاده نماید.

پی‌نوشت

۱. <http://shooshan.ir/fa/news/96442>

منابع

- آذرنیوش، محمود؛ روانجو، احد (۱۳۹۳). بررسی آلودگی بصری و شاخص‌های آن در شهرهای ایران (مطالعه موردی شهر شوشتر). دو فصلنامه پیکره دانشکده هنر. دانشگاه شهید چمران اهواز. شماره: ۶. صص ۷۵-۹۲.
- رزاقی، محمدعلی؛ نوابخش، مهرداد؛ انصاری، حمید (۱۳۹۶). ناهماهنگی بصری در سیمای شهر اهواز و تأثیر آن بر رفتار اجتماعی شهروندان. مجله مطالعات علوم اجتماعی ایران. سال

چهارم. شماره ۵۲. بهار ۱۳۹۶ صص ۷۶ تا ۵۸

- فیضی، بهرام و همکاران (۱۳۹۳). تأثیر سوانح طبیعی بر شکل شهرها و مشکلات امروزی آن‌ها. کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار. مشهد: موسسه بین المللی مطالعات معماری و شهرسازی مهراز شهر.

- https://www.civilica.com/Paper-ARCHCONF1-ARCHCONF01_394.html

- <http://shooshan.ir/fa/news/96442>